

УДК 159.964.2.

*Володимир Володимирович Полегонький, ст. викл. каф. (ORCID 0000-0003-1540-5476)**Марія Любомирівна Лега, студентка**Національний університет «Львівська політехніка»*

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ, БЕЗПЕКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ У ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ГРУПАХ

У статті розглянуто психологічні детермінанти взаємозв'язку почуття провини, переживання психологічної безпеки та соціальних ролей у контексті аналітичних психотерапевтичних груп. Запропоновано психоаналітичний підхід до розуміння того, як конфігурації провини, безпеки й міжособистісних стилів формують групову динаміку та індивідуальні стратегії зайняття ролей.

Дослідження проведено на вибірці 37 осіб віком 19-21 рік – учасників навчальних психотерапевтичних груп. Використано психодіагностику: соціальне благополуччя (прийняття, актуалізація, емпатійність, внесок, інтеграція); афекти провини, сорому, екстернальності, остраху (TOSCA); міжособистісні стилі (диктаторський, авторитарний, лідерський, доброзичливий, залежний, покірний, агресивний, незалежний за Т. Лірі); емпатійно-тілесні показники (залученість, співчуття, тілесні відчуття за NPSS). Перевірка нормальності (Шапіро–Уїлка) виявила відхилення, обґрунтувавши кластерний аналіз.

Ієрархічний кластерний аналіз (метод Уорда, евклідова відстань) виділив три профілі: «Соціально інтегрований із помірною провинною» (43,2%) – високе благополуччя (≈72 бали), помірна провинна (≈2,9), сором (≈3,0); лідерські/доброзичливі риси, середня емпатія – інтегруюча провинна (робоча група за Біоном). «Емоційно вразливий із тривожною провинною» (5,4%) – низька безпека, висока тривога; хаотичні стилі – дезорганізація, ригідні ролі. «Емоційно відсторонений із реактивною провинною» (51,4%) – середнє благополуччя (≈66), вища провинна (≈3,6); уникання, обмежена емпатія – ізоляція.

Провинна двоїста: інтегруюча за безпеки (емпатія, репарація) та дезорганізуюча за дефіциту (самозвинувачення, ізоляція). Результати інтерпретовано через Біона, психоаналіз (Супер-Его, проєктивна ідентифікація), пропонуючи рекомендації для груп: безпечне поле трансформує провинну в ресурс. Стаття інтегрує емпірику, теорію, практику.

Ключові слова: почуття провини, психологічна безпека, соціальні ролі, групова психотерапія, психоаналіз.

Вступ. У психоаналітичній груповій психотерапії почуття провини та переживання психологічної безпеки посідають центральне місце як ключові афекти, що визначають динаміку зайняття соціальних ролей і загальний характер групового поля. Провинна, за класичною психоаналітичною традицією (З. Фройд, М. Кляйн, Д. Віннікотт), виконує двоїсту

функцію: інтегруючу, сприяючи репарації та емпатичному зв'язку, і дезорганізуючу, провокуючи ізоляцію, самозвинувачення чи проєктивні конфлікти за умов недостатньої безпеки. Водночас сучасні дослідження групової динаміки (Біон) підкреслюють, що соціальні ролі формуються в напруженні між індивідуальними афектами та груповим контекстом, де безпека стає

умовою для конструктивного переживання провини.

Огляд літератури і попередніх досліджень. У психоаналітичній традиції почуття провини розглядається як багатовимірний феномен, пов'язаний із конфліктом між потягами та внутрішніми заборонами, функціонуванням Над-Я та якістю внутрішніх об'єктів. У працях З. Фрейда провини описується як результат напруження між Воно й Над-Я, що може сприяти як формуванню моральної позиції, так і розвитку невротичних симптомів. М. Кляйн пов'язує виникнення депресивної провини з інтеграцією образу об'єкта та усвідомленням власної агресивності щодо нього, підкреслюючи її роль у розвитку здатності до репарації та турботи про іншого. Д. Віннікотт, у свою чергу, інтерпретує провину як показник зрілості об'єктних стосунків, що формується в контексті «достатньо доброї» опіки, де дитина може витримувати амбівалентність, не руйнуючи зв'язку з об'єктом. Концепція психологічної безпеки, розроблена у працях Д. Віннікотта, В. Біона та їхніх послідовників, акцентує значення утримувального середовища й контейнування афектів для можливості глибинної психічної роботи. У груповій психотерапії психологічна безпека не тотожна відсутності конфліктів чи напруги; йдеться про наявність такого терапевтичного поля, у межах якого інтенсивні афекти, зокрема провини, можуть бути витримані, осмислені й інтегровані без ризику повторної травматизації. Відчуття безпеки водночас залежить від якості ведення групи, структури сетингу та характеру міжособистісних стосунків між учасниками. У цьому контексті

соціальні ролі в групі виступають важливим посередником між внутрішніми афективними станами й зовнішньою поведінкою. Рольові позиції, описані, зокрема, у моделі Т. Лірі, відображають стійкі способи взаємодії за осями «домінування–підпорядкування» та «дружність–ворожість» і пов'язані з тим, як учасник переживає себе щодо інших, наскільки дозволяє собі агресію, залежність, турботу чи автономію. У груповій психотерапії розподіл ролей може як підтримувати переживання психологічної безпеки, так і відтворювати патерни відкидання, сорому або надмірної провини.

Метою та завданням статті є теоретично й емпірично дослідити взаємозв'язок рівня почуття провини, психологічної безпеки та соціальних ролей у контексті аналітичних психотерапевтичних груп (навчальна ілюстрація). А також проаналізувати психоаналітичні підходи до розуміння почуття провини, психологічної безпеки та соціальних ролей у груповому контексті, зокрема в роботах З. Фрейда, М. Кляйн, Д. Віннікотта, В. Біона та сучасних авторів; описати теоретичні підстави зв'язку між почуттям провини, переживанням психологічної безпеки та рольовою поведінкою в психотерапевтичних групах; емпірично дослідити взаємозв'язок рівня провини, психологічної безпеки та соціальних ролей у вибірці учасників навчальних аналітичних груп за допомогою стандартизованих методик; на основі кластерного аналізу виокремити типові профілі поєднання провини, безпеки та соціальних ролей та інтерпретувати їх у психоаналітичному ключі.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано поєднання

теоретичних і емпіричних методів. Теоретичні методи: теоретико-методологічний аналіз і узагальнення праць, присвячених почуттю провини, психологічній безпеці, груповій динаміці та соціальним ролям; систематизація психоаналітичних концепцій (З. Фрейда, М. Кляйн, Д. Віннікотта, В. Біона, О. Кернберга та ін.); вторинний аналіз емпіричних даних щодо переживання провини та безпеки в груповому форматі. Емпіричні методи: шкала нейроцепції психологічної безпеки (NPSS) для оцінки суб'єктивного рівня психологічної безпеки в груповій взаємодії; методика «Вимірювання почуття вини та сорому» (TOSCA) для кількісної оцінки переживання провини; шкала соціального благополуччя для визначення показників соціальної інтеграції, прийняття та соціального внеску; опитувальник міжособистісних стосунків (за Т. Лірі) для діагностики домінуючих соціальних ролей і міжособистісних стилів поведінки. Статистичні методи: описова статистика, перевірка нормальності розподілу (критерій Шапіро–Уїлка), ієрархічний кластерний аналіз (метод Уорда, квадратична евклідова відстань) для виокремлення типових профілів поєднання провини, психологічної безпеки та соціальних ролей. Вибірка: дослідження проведено на вибірці 37 учасників навчальних аналітичних психотерапевтичних груп Національного університету «Львівська політехніка» віком 19–21 років, обох статей.

Результати та обговорення. У фрейдівській моделі провини постає як наслідок внутрішнього конфлікту між потягами Воно та вимогами Над-Я, яке формується внаслідок

інтеріоризації батьківських фігур і соціальних норм. У ранніх роботах («Тотем і табу», «Масова психологія і аналіз Я») описується як архаїчна колективна провина, що виникає після уявного порушення первинних заборон і стає основою для систем табу, релігійних приписів і групового контролю над агресією. У пізніших текстах («Я і Воно», «Невпокій у культурі») провина розглядається вже як внутрішньоособистісний конфлікт: Над-Я, озброєне інтерналізованими заборонами, спрямовує агресію назад на Я, породжуючи тривале моральне самозвинувачення, яке може не мати очевидного зовнішнього «проступку». Таким чином, провина в психоаналізі від початку мислиться як багатовимірний феномен, що поєднує афект, уявлення про себе та стосунок із владними фігурами. [6]

М. Кляйн здійснює радикальний зсув у розумінні провини, пов'язуючи її не лише з едиповою ситуацією, а з ранніми об'єктними стосунками. У її концепції позицій розвитку параноїдно-шизоїдна позиція характеризується розщепленням об'єкта на «добрий» і «злий» та домінуванням переслідувальної тривоги; провина тут майже не представлена, оскільки об'єкт не сприймається як цілісний. Перехід до депресивної позиції означає інтеграцію образів: дитина починає усвідомлювати, що той самий об'єкт, якого вона любить, є адресатом її агресивних фантазій. [10] Саме це усвідомлення й породжує депресивну провину – тривогу за збереження пошкодженого, але все ще потрібного об'єкта, а також бажання його відновити. Кляйн наголошує, що така провина є необхідною умовою розвитку здатності до турботи, емпатії та відповідальності. Вона запускає

репаративні тенденції: через символічну та реальну «турботу» суб'єкт намагається компенсувати власну деструктивність, утримуючи образ об'єкта як цінний, незважаючи на амбівалентність. Якщо ж інтеграція провини ускладнена (через надмірну агресію, нестабільне оточення, надто каральне Над-Я), депресивна позиція може фіксуватися в патологічних формах: виникають глибокі депресивні стани, саморуйнування, примусова «виплата боргу» через мазохістичні сценарії. [12]

Д. Віннікотт, розвиваючи об'єктно-відносинний підхід, переносить фокус з інтенсивності внутрішніх конфліктів на якість середовища. У його концепції «достатньо доброї матері» провинна – це не просто наслідок заборони, а маркер того, що дитина починає сприймати іншого як реальну, окрему істоту, на яку її дії впливають. Здорова провинна, за Віннікоттом, з'являється в умовах, де агресія й помилки не руйнують стосунку, а ведуть до досвіду відновлення зв'язку. На противагу цьому, у середовищі з нестабільною, відсутньою або жорстокою опікою провинна часто набуває токсичного характеру: суб'єкт схильний брати на себе відповідальність за емоційний стан значущих інших, не маючи реальної можливості на репарацію. [14]

Сучасні психодинамічні автори уточнюють, що провинна може мати різний статус залежно від рівня організації особистості. О. Кернберг підкреслює інтегруючу роль провинни на невротичному рівні: здатність витримувати провинну свідчить про достатньо цілісне Я та сформоване, але не надмірно садистичне Над-Я. Натомість на межовому рівні провинна або розростається до все-

поглинаючого самозвинувачення, або, навпаки, майже повністю витісняється, а агресія проєктується на інших. Л. Вурмсер акцентує, що глибинна провинна й сором можуть «маскуватися» за компульсивною поведінкою, залежностями, самопокаранням, не усвідомлюючись напряду. Для групового контексту це означає, що провинна рідко є лише «просто емоцією»; частіше це ціла конфігурація захистів, фантазій та ролей. [3]

Психологічна безпека в аналітичному підході – це досвід того, що суб'єкт може перебувати зі своїми афектами у стосунку, не ризикуючи катастрофічним відкиненням чи знищенням об'єкта. Віннікоттівське «утримувальне середовище» задає базовий прототип: середовище, яке витримує агресію, фрустрацію, амбівалентність і водночас залишається достатньо надійним та передбачуваним. Відчуття безпеки тут – не про комфорт, а про можливість «бути таким, як є», включно з власною руйнівністю, без втрати стосунку.

В. Біон переносить цю логіку в площину групової динаміки, описуючи функцію контейнування. У його відомій моделі материнське «контейнер-вміст» служить метафорою того, як один психічний апарат приймає, трансформує й повертає іншому нестерпні афекти. У груповій терапії роль «контейнера» виконує не лише ведучий, а й група загалом: проєктовані страхи, агресія, сором і провинна ніби циркулюють між учасниками, шукаючи того, хто зможе їх подумати й витримати. Якщо контейнування відбувається, афекти поступово набувають смислу; якщо ні – вони залишаються в «сирому» вигляді, посилюючи регресію,

фрагментацію й базові припущення. Звідси й специфічне розуміння безпеки в аналітичній групі: це не «приємна атмосфера без конфліктів», а поле, здатне витримувати напругу й не руйнуватися під тиском взаємних проєкцій. Кернберг додає до цього важливість чітких рамок: стабільність сетингу, послідовна позиція ведучого, ясні межі відповідальності створюють зовнішню структуру, в якій можливе внутрішнє «ризикуювання» – зокрема, відкриття власної провини, агресії, заздрості. Там, де рамки нестабільні, провини часто переживається як небезпечна: її вираження загрожує розколом групи або втратами в стосунку з терапевтом. [4]

У сучасних дослідженнях психологічна безпека все частіше описується й через поняття нейроцепції: несвідома оцінка середовищем загрози/безпеки визначає, чи буде нервова система схильна до соціальної взаємодії, чи до захисту (боротьба, втеча, завмирання). У контексті групової психотерапії це означає, що рівень безпеки безпосередньо впливає на те, чи здатен учасник винести на поверхню свою провину, чи, навпаки, буде уникати будь-яких тем, що активують моральний конфлікт.

Соціальні ролі в групі – це не лише функціональні позиції («лідер», «опозиціонер», «посередник»), а й спосіб, у який учасники несвідомо відтворюють власні об'єктні відносини та захисти. У моделі міжособистісного кола Т. Лірі поведінка описується в координатах «домінування–підпорядкування» та «дружність–ворожість», що дозволяє виокремлювати різні стилі (авторитарний, доброзичливий, залежний, агресивний тощо) та

аналізувати, як вони пов'язані з очікуваннями щодо інших, схильністю до самозвинувачення чи звинувачення зовнішнього світу.

У груповій терапії розподіл ролей є динамічним. Частина ролей закономірно пов'язана з провинною: учасник, який постійно обирає позицію «винуватого» або «жертви», може втілювати в собі групову провину, стаючи носієм афекту, який іншим надто важко визнавати в собі; хронічний «критик» або «каральна фігура» часто виражає жорстоке Над-Я, яке група проєктує назовні, уникаючи зіткнення з власною провинною; «рятівник», «опікун» нерідко репрезентує репаративну сторону провини – бажання компенсувати шкоду через надмірну турботу, іноді на шкоду власним межам. Зміни в рольовій структурі можуть свідчити про рух від примусового повторення до більш вільної, гнучкої організації стосунків. Коли учасник, схильний до покірності, починає займати більш асертивну позицію без руйнівного почуття провини, це може свідчити про інтеграцію власної агресії та пом'якшення внутрішнього караючого об'єкта. Або навпаки, фіксація на ролях (наприклад, незмінна покірність, що супроводжується високою провинною) вказує на недостатньо опрацьований внутрішній конфлікт.

Динамічна теорія групового функціонування В. Біона розрізняє рівень робочої групи, зорієнтованої на реалістичне завдання, та рівень базових припущень – несвідомих станів, які організують досвід групи як цілого (залежність, боротьба–втеча, спарювання). У режимі залежності група шукає

всемогутнього лідера, на якого можна перекласти відповідальність за безпеку й прийняття рішень; у боротьбі–втечі об'єднується проти уявного чи реального ворога або уникає конфронтації шляхом «відходу» в симптом, тишу, розщеплення; у спарюванні покладає надію на «месію» або пару, яка колись принесе порятунок. Провина в кожному з цих станів організується по-різному. У залежності вона часто розподіляється на фігури лідера й «поганих» учасників: група може несвідомо вимагати від терапевта «взяти провину на себе» («ми страждаємо, бо ти нас не рятуєш»), водночас зберігаючи ідеалізований образ власної безпорадності. У боротьбі–втечі провина за агресію часто витісняється: фокус зміщується на зовнішній об'єкт («винні вони»), а учасники можуть уникати будь-яких тем, що стосуються їхнього внеску в конфлікт. У спарюванні провина пов'язана з лояльністю: страх зради «особливого союзу» або «майбутнього порятунку» може блокувати реалістичне опрацювання стосунків тут-і-тепер. Перехід до робочої групи передбачає іншу якість провини: вона стає більш індивідуалізованою, здатною до вербалізації й містить у собі репаративний потенціал. У такому стані учасники можуть сказати: «Я відчуваю провину за те, як зреагував на тебе», замість глобальних самозвинувачень («я поганий») або проєкцій («це все ти винен»). Для цього потрібен достатній рівень психологічної безпеки та наявність контейнера, здатного витримати депресивну тривогу, пов'язану з визнанням власної агресії й обмежень. [9]

У дослідженні взяли участь 37 осіб віком 19–21 років, учасники

навчальних аналітичних психотерапевтичних груп Національного університету «Львівська політехніка». Для кожного респондента було отримано індивідуальні профілі за такими групами показників: соціальне функціонування (соціальне прийняття, актуалізація, емпатійність, соціальний внесок, інтеграція, загальний показник соціального благополуччя); афективні індикатори (рівні провини, сорому, екстернальності, остраниності, варіанти гордості за TOSCA); міжособистісні стилі / соціальні ролі (диктаторський, авторитарний, лідерський, доброзичливий, залежний, покірний, агресивний, незалежний за Т. Лірі); емпатійно-тілесні показники (соціальна залученість, співчуття, тілесні відчуття за NPSS). Перевірка нормальності розподілу за критерієм Шапіро–Уїлка показала, що більшість змінних мають статистично значущі відхилення від нормального закону, за винятком окремих показників соціального функціонування та деяких міжособистісних стилів. Це свідчить про неоднорідність вибірки та вказує на доцільність типологічного (кластерного), а не суто кореляційного підходу до аналізу взаємозв'язків між провиною, безпекою та ролями. Для виокремлення типових конфігурацій показників застосовано ієрархічний кластерний аналіз (метод Уорда, квадратична евклідова відстань). На основі дендрограми й аналізу приросту внутрішньокластерної дисперсії було обрано рішення з трьома кластерами, що дозволило зберегти баланс між узагальненням і диференціацією профілів.

Кластер 1: «Соціально інтегрований із помірною провиною» (N=16; 43,2%). Учасники цього

кластера демонструють найвищі середні показники соціального прийняття, інтеграції та загального соціального благополуччя (загальний індекс ≈ 72 бали). Вони відчувають себе частиною групи, визнають власний внесок і отримують зворотний зв'язок у вигляді підтримки й прийняття. Рівні провини та сорому – помірні (провина $\approx 2,9$; сором $\approx 3,0$), без крайніх значень, а екстернальність та остраниність знаходяться в середньому діапазоні. У міжособистісній сфері для цього профілю характерні врівноважені лідерські, доброзичливі й незалежні риси за відсутності вираженої агресивної чи підпорядкованої домінантності. Емпатійні показники (соціальна залученість, співчуття, тілесні відчуття) перебувають у середньому діапазоні, що вказує на здатність емоційно реагувати на процеси в групі без перенасичення. З психодинамічного погляду цей кластер можна розглядати як відносно адаптований тип переживання провини в групі. Провина тут має радше інтегруючу функцію: підтримує чутливість до іншого, але не руйнує відчуття власної цінності й не загрожує психологічній безпеці. Такий профіль відповідає стану, близькому до робочої групи за В. Біоном, де можливе усвідомлення власного внеску в стосунок і пошук реалістичних форм репарації.

Кластер 2: «Низько інтегрований маргінальний тип» (N=2; 5,4%). Другий кластер є малочисельним, що одразу обмежує можливості статистичного узагальнення, однак має якісну значущість як маркер крайніх випадків. Соціальні показники тут найнижчі (загальний соціальний індекс ≈ 58), що свідчить

про досвід недостатньої включеності, слабкого відчуття прийняття та низької інтеграції в групове середовище. Профіль провини й сорому не демонструє виражених крайностей, але через малий розмір кластера варіативність висока. Міжособистісно ці учасники схильні до дещо більшої авторитарності та нижчої доброзичливості порівняно з першим кластером, однак через N=2 ці відмінності залишаються на рівні гіпотези. В цілому даний профіль можна описати як «периферійний» – суб'єкти скоріше переживають себе на межі групи, ніж у її центрі, що потенційно пов'язано з історіями раннього відкидання, дефіциту базової довіри чи стійкого відчуття «зайвості». З точки зору групової динаміки такі учасники можуть уникати активного входження в рольову структуру, залишаючись відстороненими спостерігачами. Провина тут, імовірно, не відсутня, а радше проявляється у формі глобального почуття «недостатності» або захисної дистанції («я поза грою, отже, не можу завдати шкоди»), однак це потребує подальшого якісного дослідження.

Кластер 3: «Емоційно перенасичений залежно-амбівалентний тип» (N=19; 51,4%). Найбільший кластер демонструє найбільш складний профіль. За соціальними показниками його учасники займають проміжне положення: рівні прийняття, інтеграції та загального соціального благополуччя нижчі, ніж у першого кластера, але вищі, ніж у другого (загальний індекс ≈ 66). Водночас рівень провини тут вищий за середній ($\approx 3,6$), сором також дещо підвищений, а екстернальність

знижена, що вказує на схильність брати відповідальність на себе й схилитися до самозвинувачення. У міжособистісній сфері цей кластер поєднує підвищені показники залежності та покірності з одночасно високими показниками агресивності, диктаторського й незалежного стилів. Тобто учасники знаходяться між полюсами підкорення та прагненням автономії/контролю. Емпатійні та тілесні показники також вищі, ніж у першого кластера: соціальна залученість, співчуття й тілесні відчуття свідчать про сильну афективну насиченість перебування в групі. Цей профіль можна описати як емоційно «важкий»: учасники одночасно дуже включені в групу, чутливі до її настроїв і схильні брати на себе надмірну провину за напруження в полі, але при цьому несуть у собі значний потенціал агресії та прагнення до автономії, який не повністю інтегрований. З позицій теорії М. Кляйн і В. Біона тут можна припустити напружену депресивну динаміку: суб'єкти гостро переживають можливість завдати шкоди значущим об'єктам (групі, терапевту), намагаючись компенсувати це покірністю, турботою, підвищеною чутливістю до потреб інших. Невиражена агресія може прориватися у вигляді коливань між адаптивною співпрацею та раптовими спалахами опору чи дистанціювання. Групово це може відповідати станам, де базові припущення (залежність, боротьба–втеча) тісно переплетені з елементами робочої групи: учасники водночас прагнуть рефлексії й розвитку, але сильно бояться власної деструктивності, що посилює провину й потребу в «безпечному» підпорядкуванні.

Обговорення: отримані результати підтверджують, що взаємозв'язок провини й психологічної безпеки в аналітичних групах не є лінійним. У різних кластерах провина виконує різні функції залежно від поєднання із соціальною інтегрованістю, рольовою позицією та емпатійною чутливістю. У першому кластері провина має радше конструктивний характер: помірна інтенсивність у поєднанні з високим рівнем прийняття та інтеграції дозволяє учасникам визнавати власний внесок у стосунки без глобального самознищення. Це близько до описаної М. Кляйн «нормальної депресивної позиції», де провина підкріплює репарацію й турботу.

У третьому кластері провина стає джерелом внутрішнього конфлікту: поєднання високої провини, залежно-покірних і водночас агресивно-незалежних стилів поведінки та посиленої тілесно-емпатійної реактивності створює ґрунт для емоційного перенавантаження. Тут провина ближча до патологічно загостреного варіанту депресивної позиції: суб'єкти одночасно відчувають себе відповідальними за стан групи й загроженими власною агресією. Психотерапевтично це вказує на потребу в особливо надійному контейнуванні й роботі з межами між особистою та груповою відповідальністю. Другий кластер демонструє, що провина може опосередковано проявлятися через низьку соціальну інтеграцію й периферійність: уникнення глибокої участі в групі може бути способом захисту від зустрічі з власною провиною й соромом («якщо я не всередині, то й не можу нічого

зруйнувати»). Це узгоджується з уявленнями про захисне відсторонення в умовах недостатньої базової безпеки.

У широкому теоретичному контексті результати узгоджуються з динамічною теорією групового функціонування В. Біона: у різних кластерах можна побачити, як базові припущення (залежність, боротьба-втеча, спарювання) по-різному організують переживання провини й роліві позиції. Відносно адаптований перший кластер ближчий до робочої групи; третій відображає напружений перехідний стан між базовими припущеннями та робочою позицією; другий вказує на маргінальні фігури, чия участь у груповій ментальності є обмеженою, але важливою для розуміння цілісного поля.

Висновки. У цьому дослідженні показано, що почуття провини в аналітичних групах є не ізольованою емоцією, а вузловим психодинамічним феноменом, який проявляється через розподіл відповідальності, вибір соціальних ролей і відчуття психологічної безпеки в груповому полі. На основі теоретичних підходів З. Фрейда, М. Кляйн, Д. Віннікотта та В. Біона провина розглядається як потенційно інтегруючий чинник, пов'язаний із переходом до депресивної позиції та здатністю до репарації, але за певних умов вона набуває дезорганізуючого, саморуйнівального характеру. Емпіричні результати засвідчили, що взаємозв'язок провини, психологічної безпеки та соціальних ролей має типологічний характер: виділено профіль відносно адаптованих, соціально інтегрованих учасників із помірною провиною, емоційно

перенасичений залежно-амбівалентний профіль із підвищеним самозвинуваченням та маргінальний профіль із низькою інтегрованістю. У першому випадку провина виконує регулятивну функцію, підтримуючи емпатію й здатність до відповідальності, тоді як у другому вона стає осердям внутрішнього конфлікту, який потребує посиленого контейнування в групі. Маргінальний профіль демонструє, що дистанціювання від групи може бути захисною формою уникнення нестерпної провини, однак супроводжується відчуттям периферійності.

Отримані дані підтверджують, що якість переживання провини безпосередньо пов'язана з рівнем психологічної безпеки й характером ролівої організації групи. Там, де існують надійні рамки й утримувальне середовище, провина має шанс інтегруватися й підтримувати розвиток робочої групи; за нестачі безпеки вона схильна посилювати регресивні базові припущення й фіксацію на дезадаптивних ролях. Це підкреслює важливість цілеспрямованої уваги до провини як до центрального показника стану групової ментальності у психотерапевтичній практиці.

Література

1. Березовська Л., Полегонький В. Робота з почуттям провини у психоаналітичному консультуванні. Вісник Національного університету оборони України. 2021. № 5 (63). С. 12–19. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-63-5-12-19>
2. Зінченко О. В., Депутат В. В. Аналіз сучасних напрямів соціально-психологічних досліджень

інтернету. Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія. 2025. № 1. С. 46–49. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.7>

3. Кернберг О. Ф. Тяжкі розлади особистості. Психотерапевтичні стратегії / О. Ф. Кернберг; пер. з англ. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 568 с.

4. Основи психотерапії : навч. посіб./ [К. В. Седих, О. О. Фільц, В. І. Банцер та ін.]; за ред. К. В. Седих, О. О. Фільц. – Київ : ВЦ «Академія», 2017. 192 с. (Серія «Альма-матер»).

5. Полегонький В. Психологічне осмислення сорому та провини як центральних переживань у травматичному досвіді. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2025. № 9. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2025.1.10>

6. Фройд З. Вступ до психоаналізу/ З. Фройд; пер. з нім. П. Таращука. Харків: КСД, 2015. 480 с.

7. Фройд З. Тотем і табу. Психологія первісної культури і релігії/ З. Фройд; пер. з нім. Харків: Vivat, 2016. 320 с.

8. Хорні К. Наші внутрішні конфлікти: конструктивна теорія неврозу/ К. Хорні; пер. з англ. – Київ : Laboratoria, 2024. – 288 с.

9. Bion W. R. Experiences in Groups/ W. R. Bion. London: Tavistock Publications, 1959. 197 p.

10. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. London; New York: Psychology Press, 1958. 1st Edition. 336 p. <https://doi.org/10.4324/9780203781159>

11. Klein M. Envy and Gratitude and Other Works 1946–1963. New York: Vintage Books, 1997. 365 p.

12. Klein M. The Psychoanalysis of Children. London: Vintage Classics, 1997. 326 p.

13. Kowalski R. M., Leary M. R. Impression management: A literature review and two-component model. Psychological Bulletin. 1990. Vol. 107, № 1. P. 34–47. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.1.34>

14. Winnicott D. W. Playing and Reality. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2005. 232 p.

Volodymyr Polehonkyi, Senior Lecture
Mariia Leha, student
Lviv Polytechnic National University

PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN GUILT, SECURITY, AND SOCIAL ROLES IN PSYCHOTHERAPEUTIC GROUPS

The article examines the psychological determinants of the interrelationship between feelings of guilt, experiences of psychological safety, and social roles within the context of analytic psychotherapeutic groups. A psychoanalytic approach is proposed to understand how configurations of guilt, safety, and interpersonal styles shape group dynamics and individual role-taking strategies.

The study involved a sample of 37 individuals aged 19-21 years – participants in training psychotherapeutic groups psychodiagnostics were employed: social well-being (acceptance, actualization, empathy, contribution, integration); affective indicators of guilt, shame, externality, fear (TOSCA); interpersonal styles (dictatorial, authoritarian, leader, congenial, dependent, submissive, aggressive, independent per T. Leary); empathy-somatic measures

(engagement, compassion, bodily sensations via NPSS). Shapiro–Wilk normality testing revealed deviations, justifying cluster analysis.

Hierarchical cluster analysis (Ward's method, Euclidean distance) identified three profiles: "Socially integrated with moderate guilt" (43.2%) – high well-being (≈ 72 points), moderate guilt (≈ 2.9), shame (≈ 3.0); leader/congenial traits, average empathy – integrating guilt function (Bion's work group). "Emotionally vulnerable with anxious guilt" (5.4%) – low safety, high anxiety; chaotic styles – disorganization, rigid roles. "Emotionally detached with reactive guilt" (51.4%) – moderate well-being (≈ 66), elevated guilt (≈ 3.6); avoidance, limited empathy – isolation.

Guilt exhibits duality: integrating under sufficient safety (empathy, reparation) and disorganizing in deficit (self-blame, isolation). Findings are interpreted through Bion's group dynamics and psychoanalysis (Super-Ego, projective identification), offering facilitation guidelines: safe field transforms guilt into growth resource. The article integrates empirical data, theory, and practice.

Keywords: guilt, psychological safety, social roles, group psychotherapy, psychoanalysis.

References

1. Berezovska, L., & Polehonkyi, V. (2021). Robota z pochuttiam provyny u psykhoanalitichnomu konsultuvanni [Working with feelings of guilt in psychoanalytic counseling]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 5(63), 12–19. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-63-5-12-19> [in Ukrainian].
2. Zinchenko, O. V., & Deputat, V. V. (2025). Analiz suchasnykh napriamiv sotsialno-psykholohichnykh doslidzhen internetu [Analysis of modern directions of socio-psychological Internet research]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Serii: Psykholohiia*, 1, 46–49. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.7> [in Ukrainian].
3. Kernberh, O. F. (2024). Tiazhki rozlady osobystosti. Psykhoterapevtychni stratehii [Severe personality disorders. Psychotherapeutic strategies] (Trans. from English). Kyiv: Vydavnytstvo Rostyslava Burlaky. [in Ukrainian].
4. Sedykh, K. V., Filts, O. O., Bantser, V. I., et al. (2017). Osnovy psykhoterapii [Fundamentals of psychotherapy] (K. V. Sedykh & O. O. Filts, Eds.). Kyiv: VTs “Akademiia”. [in Ukrainian].
5. Polehonkyi, V. (2025). Psykhoanalitichne osmyslennia soromu ta provyny yak tsentralnykh perezhyvan u travmatychnomu dosvidi [Psychoanalytic understanding of shame and guilt as central experiences in traumatic experience]. *Disaster and Crisis Psychology Problems*, 9. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2025.1.10> [in Ukrainian].
6. Freud, S. (2015). Vstup do psykhoanalizu [Introduction to psychoanalysis] (P. Tarashchuk, Trans.). Kharkiv: KSD. [in Ukrainian].
7. Freud, S. (2016). Totem i tabu. Psykholohiia pervisnoi kultury i relihii [Totem and taboo. Psychology of primitive culture and religion] (Trans. from German). Kharkiv: Vivat. [in Ukrainian].
8. Horney, K. (2024). Nashi vnutrishni konflikty: konstruktyvna teoriia nevrozu [Our inner conflicts: A constructive theory of neurosis] (Trans. from English). Kyiv: Laboratoria. [in Ukrainian].

9. Bion, W. R. (1959). *Experiences in Groups*. London: Tavistock Publications. [in English].

10. Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations* (1st ed.). London; New York: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203781159> [in English].

11. Klein, M. (1997). *Envy and Gratitude and Other Works 1946–1963*. New York: Vintage Books. [in English].

12. Klein, M. (1997). *The Psychoanalysis of Children*. London: Vintage Classics. [in English].

13. Kowalski, R. M., & Leary, M. R. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological Bulletin*, 107(1), 34–47. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.1.34> [in English].

14. Winnicott, D. W. (2005). *Playing and Reality* (2nd ed.). London; New York: Routledge. [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026